

нях, які торкалися питань використання слідів ніг і рук в практиці розслідування злочинів.

У статті на матеріалах вітчизняних публікацій (першоджерел) переважно другої половини XIX ст. проаналізовано питання стосовно використання слідів ніг і рук людини в практиці боротьби зі злочинністю. Зазначеним аспектам на сучасному етапі в юридичних виданнях не приділено належної уваги. Ознайомлення зі змістом статті студентів вищих юридичних навчальних закладів і працівників правоохоронних органів, які займаються розслідуванням і розкриттям злочинів, буде сприяти підвищенню їх знань з криміналістики.

Література

1. Шауештейн А. Руководство к изучению судебной медицины для врачей и юристов. — М., 1870.
2. Бриан. Полное руководство к судебной медицине. — С.Пб., 1860.
3. Борхман А. Предварительное сообщение // Архив судебной медицины и общественной гигиены. — С.Пб., 1867. — Кн. 3, разд. 5.
4. Борхман А. О пластических снимках с человеческих и других следов в судебно-медицинском отношении // Архив судебной медицины и общественной гигиены. — С.Пб., 1868. — Кн. 4, разд. 2.
5. Квачевский А. Об уголовном преследовании, дознании и предварительном исследовании преступлений по судебным уставам 1864 г. — С.Пб., 1867. — Ч. 2.
6. Наставления об исследовании подозрительных пятен (для врачей и юристов), издаваемые Медицинским Департаментом Министерства Внутренних Дел. — С.Пб.: Тип. Имп. Акад. наук, 1870.
7. Ершов С. Способы исследования и сохранения различных отпечатков и следов, имеющих место преступления // Вестник общественной гигиены, судебной и практической медицины. — 1890. — Т. 7, кн. 1.
8. Отпечатки рук и их значение в судебной практике // Юридическая газета. — 1892. — 8 июля.
9. Папиллярные линии ладони как средство удостоверения личности преступников // Правительственный вестник. — 1895. — 7 (19) апр.

УДК 343.985:343.7

А. Г. Солодовніков

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ РОЗСЛІДУВАННЯ НАПАДІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ

Початковий етап розслідування злочинів корисливо-насильницької спрямованості, що вчиняються організованими групами, традиційно викликає підвищений інтерес як з боку науковців, так і з боку практичних працівників [1; 2; 3]. Слідчі ситуації, що виникають на цьому етапі, характеризуються відсутністю криміналістично-значущої інформації, необхідної для прийняття аргументованого рішення за справою. Це неповнота інформації як про подію злочину, так і щодо осіб, причетних до нього. В літературі такі ситуації називають проблемними [4, 74; 5, 159–162; 6, 45]. Аналіз існуючих точок зору дозволяє визначити проблемну слідчу ситуацію як систему умов, що складаються на

певному етапі розслідування, які впливають на обстановку розслідування і породжують, внаслідок їх оцінки особою, що проводить розслідування, складні пізнавальні завдання, обумовлені інформаційною невизначеністю щодо характеру події злочину, його основних елементів чи особи, що її скоїла, або чиненням протидії, у зв'язку із чим неможливо визначити спосіб дій, що забезпечують з високим ступенем ймовірності розкриття злочину.

Для докладнішого вивчення цього складного явища в літературі відбувалися спроби з побудови класифікації чи типізації проблемних слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування нападів, вчинюваних організованою групою. Так одні автори виділяють як основний інформаційний блок рівень обізнаності слідчого про особу злочинця та організовану групу в цілому [1, 86–91; 7, 13]. Інші автори виокремлюють типові проблемні слідчі ситуації, спираючись на джерело надходження інформації про подію злочину [8, 120, 121]. Зустрічаються навіть спроби побудови цілісної системи підстав для формування подібних класифікацій [3, 158–185].

На наш погляд, найбільш ефективною та перспективною, з точки зору можливого практичного використання, є класифікація, запропонована В. В. Тищенко. Взявши за основу найбільш інформативний на момент порушення кримінальної справи елемент — подія злочину, він виділяє слідчі ситуації за схемою відношень: «подія злочину — особа злочинця», «подія злочину» — «особа потерпілого», «подія злочину — предмет злочинного посягання» [9, 246].

Спираючись на цю концепцію, ми можемо виділити такі проблемні слідчі ситуації, притаманні початковому етапу розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчинюються організованими групами:

1. Характеристика слідчих ситуацій з урахуванням особливостей зв'язку «подія злочину — особа злочинця».

Ситуація I-1. Є інформація про здійснення нападу. Відомі обставини вчинення злочину, але стосовно особи злочинця (злочинної групи) відомості відсутні чи їх вкрай мало: окремі нечіткі дані про ознаки зовнішності, одягу, кількості осіб, що нападали і т.п. Відомості про напад містять інформацію про місце, час і інші умови злочину, про спосіб, знаряддя, засоби, сліди його вчинення і кількість осіб, що безпосередньо брали участь у нападі. Такі відомості можуть бути різного ступеня повноти, але в цілому дають вірне уявлення про подію злочину.

Дана ситуація досить складна, однак достатня повнота відомостей про сутність і основні обставини події скоєного злочину дозволяє на основі їхнього аналізу, результатів огляду місця події, допиту свідків-очевидців, невідкладних оперативно-розшукових дій зібрати дані, що характеризують організовану групу в цілому та особи окремих злочинців, і розробити версії про коло підозрюваних осіб.

Ситуація I-2. Чіткі відомості про зміст і обставини події відсутні, але є дані про нападників. Дана ситуація утворюється найчастіше при скоєнні замаху на злочин, видові ознаки якого, мета і мотиви дій винного на момент одержання первинної інформації важко визначити. Усі злочинці або окремі особи, що брали участь у нападі, в такому випадку затримуються на місці події, по гаря-

чих слідах або вони відомі потерпілому, свідкам-очевидцям, або хтось із нападників втратив при нападі особисті документи й ін.

Така ситуація оцінюється як досить сприятлива для розслідування, оскільки уже відразу після затримки підозрюваної особи в ході проведення первісних слідчих дій удається від затриманого, а також з показань інших осіб (потерпілого, свідків), оглядів, обшуків одержати інформацію, що дозволяє правильно визначити характер злочину, спрямованість наміру, мотивів, вид корисливого-насильницького злочину.

Разом з тим рідко вдається затримати організовану злочинну групу в повному складі, а затримані особи, як правило, відмовляються давати повні правдиві показання з корисливих мотивів, сподіваючись на підтримку співучасників, що залишилися на волі, або побоюючись помсти інших членів групи. До того ж доводиться встановлювати ще не відомі епізоди злочинної діяльності. Ці обставини також негативно впливають на хід розслідування і дозволяють класифікувати ситуацію, що складається, як проблемну.

Ситуація І-3. Чіткі відомості про подію злочину й особи нападників відсутні. Названа ситуація створюється у випадках зникнення потерпілого, виявлення трупа поза місцем проживання потерпілого, трупа невідомої особи, а також коли потерпілий знаходиться в непритомному стані, доставлений у важкому стані в медичну установу і не може давати показань. Свідки-очевидці в таких випадках на момент надходження інформації не виявлені, місце скоєння злочину точно не відомо.

Описана ситуація є найбільш складною, проблемною і несприятливою для розслідування, оскільки характеризується різким дефіцитом інформації, наявністю лише окремих, нерідко уривчастих і недостатньо ясних відомостей про сутність і обставини розслідуваної події, особи злочинців, мотивів і цілей їхніх дій. У даному випадку створюється проблемна ситуація із широким колом пошукових завдань, що вимагають швидкого їхнього вирішення в умовах суттєвого тактичного ризику.

П. Характеристика слідчих ситуацій з урахуванням особливостей зв'язку «подія злочину — потерпілий».

Виділення типових слідчих ситуацій у даному випадку ґрунтується на змісті способів і результатів дій злочинця відносно потерпілого.

Ситуація П-1. До потерпілого застосовані отруйні, одурманюючі й інші сильнодіючі речовини, засоби, препарати, що створювали загрозу життю потерпілого. У таких випадках адекватність сприйняття їм події, що відбулася, й ознак особи злочинця залежить від наслідків впливу на його фізичний і психічний стан. Нерідко потерпілий зберігає здатність згадати й описати обставини, що передували знепритомленню: де, у який час знаходився в момент вживання напоїв, їжі, прийому медичних препаратів, ін'єкцій, з ким спілкувався, чи приходив у себе після першого знепритомлення і т. ін. Однак він не завжди відвертий, приховує чи спотворює відомості про обставини події, які його компрометують, викривають його низькі моральні якості й ін.

Ситуація П-2. Потерпілий викрадений, місце його перебування невідоме, а вимоги майнового характеру пред'являються злочинцем йому особисто.

Дана ситуація істотно відрізняється від попередньої, оскільки пов'язана з нападом і викраденням не майна, а самого потерпілого. Як правило, викрадення потерпілого переслідує ряд цілей. Це моментальне заволодіння майном, що знаходиться при потерпілому (гроші, коштовності, автомобіль і т. п.); залякування потерпілого з метою виконання їм у наступному дій майнового чи немайнового характеру на користь злочинців. На відміну від вимагання, при нападі, що супроводжується викраденням потерпілого, злочинці здійснюють постійний фізичний контроль за жертвою до моменту передачі майна. Це позбавляє потерпілого об'єктивної можливості звернутися по допомогу у правоохоронні органи чи до сторонніх осіб.

У даному випадку потерпілий не може, як правило, повідомити інформацію про злочинців і місце свого перебування, що значно ускладнює слідчу ситуацію.

Ситуація II-3. Потерпілий убитий.

У цій ситуації до моменту порушення кримінальної справи надходить інформація про виявлення трупа потерпілого з ознаками насильницької смерті. Така інформація може бути істотно доповнена, якщо встановлена особа потерпілого, тіло виявлене за місцем проживання потерпілого, є ознаки, що вказують на корисливий мотив убивства, виявлені свідки-очевидці. Ступінь повноти первинної інформації з зазначених обставин і визначає більшу чи меншу проблемність слідчої ситуації і перспективи швидкого розкриття вчиненого злочину.

Через те, що в розглянутій ситуації ніякої вербальної інформації від потерпілого не може бути отримано, перед слідчим ставиться досить велике коло складних тактичних завдань. До них необхідно віднести:

- установлення особи потерпілого;
- установлення місця здійснення убивства;
- вивчення особи потерпілого, характеру його життя, кола родичів і знайомих, життєвих обставин, що передували убивству;
- установлення характеру і мотивів убивства;
- з'ясування основних обставин події (час, спосіб, знаряддя, обстановка злочину);
- виявлення свідків;
- виявлення даних, що вказують на кількість і ознаки злочинців.

III. Характеристика слідчих ситуацій з урахуванням особливостей зв'язку «подія злочину — предмет посягання».

Типові слідчі ситуації в даному випадку визначаються в залежності від характеру і точності інформації про викрадене майно і спосіб заволодіння ним.

Проблемна ситуація виникає, коли викрадено майно, про характер, кількість, найменування, а також індивідуальні ознаки якого повних і достовірних відомостей немає. Названа ситуація утвориться внаслідок того, що потерпілий виявляється убитим чи йому заподіяні тілесні ушкодження, що позбавляють його можливості дати ясну і докладну інформацію про викрадене майно. Також можлива ситуація, коли власник майна тимчасово відсутній, а особа, відпо-

відальна за нього, не знає про кількісно-якісні характеристики викраденого (наприклад, напад вчинено на охоронця). Така ситуація ускладнює як розшук викраденого, так і розслідування в цілому. Однак вона може бути інформаційно доповнена під час виконання первісних слідчих дій: огляду місця події, допитів родичів і інших осіб, добре знайомих з потерпілим, що користувались його майном і ін.

В інших випадках наявність інформації про викрадене майно дозволяє слідчому висувати версії про особу злочинців, про спосіб вчинення розбою, про можливі напрямки пошуково-пізнавальної діяльності.

Вважаємо, що наведену класифікацію слідчих ситуацій доцільно використовувати для подальшого визначення кола і змісту тактичних завдань, притаманних проблемним слідчим ситуаціям, послідовності і способів їхнього вирішення.

Основною метою розв'язання названих проблемних слідчих ситуацій є проведення дій, спрямованих на отримання нової необхідної криміналістично-значущої інформації. Слідчий має чітко усвідомлювати можливі джерела надходження такої інформації. На початковому етапі розслідування інформація може бути отримана внаслідок:

- допиту потерпілого, свідків та очевидців стосовно кількості нападників, характеру їхніх дій, механізму вчинення злочину;
- огляду місця події для виявлення ознак вчинення злочину організованою групою;
- проведення обшуків за місцем проживання підозрюваних осіб;
- проведення тактичних операцій, що зумовлено необхідністю проведення комплексу слідчих дій одночасно у кількох місцях, або з передбачуваними проміжними результатами, що використовуватимуться у подальшому процесі розслідування. За досліджуваною категорією слідчих дій саме проведення тактичних операцій довело свою підвищену ефективність порівняно із окремими розрізненими слідчими діями;
- використання інформаційно-довідкових систем (не лише тих, що ведуться у системі правоохоронних органів, а й інших — архіви підприємств, органів охорони здоров'я, воєнкоматів тощо). Це дозволяє встановити матеріальне становище членів організованої групи, їх зв'язки, отримані ними поранення, тілесні ушкодження, сферу інтересів злочинного формування тощо;
- використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, яке традиційно розглядається у двох напрямках: а) використання оперативних даних для прийняття тактичних рішень (орієнтуюча інформація); б) використання оперативних даних в процесі доказування (доказова інформація).

Але у будь-якому випадку прийняттю рішення про подальший напрямок розслідування передують діяльність слідчого з побудови версій. Окремі автори, розглядаючи можливість вирішення проблемної слідчої ситуації, відводять провідну роль у цьому процесі саме побудові версій [1, 92; 10, 53]. Без сумніву, слідчий планує свою діяльність за розслідуваною кримінальною справою згідно із побудованими ним слідчими версіями і саме ними зумовлено обрання тієї

чи іншої системи слідчих дій. Однак сама по собі побудова версії ще не є її вирішенням, адже вона не вирішує питання інформаційної недостатності. Вона лише містить імовірнісне припущення, яке ще має бути перевірено проведенням відповідних пошуково-пізнавальних заходів. Тож нам вбачається, що саме тактичне рішення, сформоване на основі існуючої інформації та побудованих відповідно із цим версіях, виступає як основний спосіб вирішення проблемної слідчої ситуації.

Література

1. Жердєєв В. А., Комисаров В. И. Расследование серийных корыстно-насильственных преступлений, совершаемых организованными группами, на первоначальном этапе. — М.: Юрлитинформ, 2002.
2. Яблоков П. П. Расследование организованной преступной деятельности. — М.: Юристъ, 2002.
3. Куликов В. И. Основы криминалистической теории организованной преступной деятельности. — Ульяновск: Филиал МГУ, 1994.
4. Аптипов В. П. Планирование расследования в проблемных ситуациях // Вопросы борьбы с преступностью. — М., 1981. — № 34.
5. Герасимов И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. — Свердловск, 1975.
6. Волчцкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия. — Мп.; Калининград, 1997.
7. Целищев А. Я. Расследование грабежей и разбоев в условиях крупного города: Лекция. — М.: МВШМ МВД СССР, 1986.
8. Алексеев В. И., Шаталов А. С. Криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования корыстно-насильственных преступлений, совершаемых организованными преступными группами // Криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений: Спецкурс лекций. — М., 2003.
9. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ: Монография. — О.: Юрид. л-ра, 2002.
10. Драпкин Л. Я. Разрешение проблемных ситуаций в процессе расследования: Учеб. пособие. — Свердловск, 1985.

УДК 343.983.2(477).001.33

Г. О. Стрілець

КЛАСИФІКАЦІЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» в Україні діють судово-експертні установи в системі Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Міністерства охорони здоров'я України, Службі безпеки України та Державній прикордонній службі України [4]. В зазначених судово-експертних установах проводять судові експертизи різноманітних класів.

Проведений аналіз існуючих в теорії судової експертології класифікацій судових експертиз в залежності від предмета і об'єктів дослідження [1, 76–79; 2, 242; 3, 88–94] дозволив дійти висновку, що найбільше розповсюджені на сучасному етапі судові експертизи можна поділити на такі класи: криміналі-